

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ
НАУК РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН
Қазақстан Республикасының
педагогикалық университетінің
Абая

THE BULLETIN

THE NATIONAL ACADEMY OF
SCIENCES OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN
Abai Kazakh National Pedagogical
University

PUBLISHED SINCE 1944

6 (400)

NOVEMBER – DECEMBER 2022

ALMATY, NAS RK

БАС РЕДАКТОР:

ТҮЙМЕБАЕВ Жансейіт Қансейітұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ректоры (Алматы, Қазақстан)

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

БИЛЯЛОВ Дархан Нұрланұлы, PhD, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ректоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 2**

ҒАЛЫМ ХАТШЫ:

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Абай атындағы ҚазҰПУ Педагогикалық білімді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 2**

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

САТЫБАЛДЫ Әзімхан Әбілқайырұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Экономика институтының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилян академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина), **Н = 2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және менеджмент университетінің кәсіптік білім берудің педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Ләззат Мықтыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), **Н = 3**

БУЛАТБАЕВА Күлжанат Нурымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 2**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар және мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), **Н = 2**

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафихевна, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры, (Алматы, Қазақстан), **Н = 3**

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген

№ 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2022
Типографияның мекен-жайы: «Аруна» ЖК, Алматы қ., Мұратбаев көш., 75.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

ТУЙМЕБАЕВ Жансент Кансеитович, доктор филологических наук, профессор, почетный член НАН РК, ректор Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

БИЛЯЛОВ Дархан Нурланович, PhD, почетный член НАН РК, ректор Казахского национального педагогического университета им. Абая (Алматы, Казахстан), **Н = 2**

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), **Н = 2**

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

САТЫБАЛДИН Азимхан Абылкаирович, доктор экономических наук, профессор, академик НАН РК, директор института Экономики (Алматы, Казахстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), **Н = 2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Лязгат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А.Букетова (Караганда, Казахстан), **Н=3**

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), **Н=2**

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), **Н = 3**

«Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: ООО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).
Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № **16895-Ж**, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2022

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75.

EDITOR IN CHIEF:

TUIMEBAYEV Zhansait Kanseitovich, Doctor of Philology, Professor, Honorary Member of NAS RK, Rector of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan).

DEPUTY CHIEF DIRECTOR:

BILYALOV Darkhan Nurlanovich, Ph.D, Honorary Member of NAS RK, Rector of Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan), **H = 2**

SCIENTIFIC SECRETARY:

ABYLKASSYMOVA Alma Esimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Executive Secretary of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology of Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan), **H = 2**

EDITORIAL BOARD:

SATYBALDIN Azimkhan Abilkairovich, Doctor of Economics, Professor, Academician of NAS RK, Director of the Institute of Economics (Almaty, Kazakhstan), **H = 5**

SAPARBAYEV Abdizhapar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology (Almaty, Kazakhstan) **H = 6**

LUKYANENKO Irina Grigor'evna, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of the National University "Kyiv-Mohyla Academy" (Kiev, Ukraine) **H = 2**

SHISHOV Sergey Evgen'evich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), **H = 4**

SEMBIEVA Lyazzat Maktybekova, Doctor of Economic Science, Professor of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 3**

ABILDINA Saltanat Kuatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy of Buketov Karaganda University (Karaganda, Kazakhstan), **H = 3**

BULATBAYEVA Kulzhanat Nurymzhanova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarin (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 2**

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-chief of the journal «Standards and monitoring in education» (Moscow, Russia), **H = 2**

YESSIMZHANOVA Saira Rafikhevna, Doctor of Economics, Professor at the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), **H = 3**.

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications

of the Republic of Kazakhstan **No. 16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2022

Address of printing house: ST «Aruna», 75, Muratbayev str, Almaty.

BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Volume 6, 200-214

<https://doi.org/10.32014/2022.2518-1467.402>

**А.К. Шашаев^{1*}, А.А. Мақсұтова², Р.Ж. Мрзабаева¹, Г.С. Махарова³,
М. Бақытқызы⁴, Г.К. Шашаева³**

¹Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты,
Қазақстан, Алматы;

²М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті. Тараз, Қазақстан;

³Әл-Фараби Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан;

⁴Алматы қаласы ҚБ №57 жалпы білім беретін мектебі КММ,
Алматы, Қазақстан.

E-mail: ma.shashaeva@mail.ru

ҚАЗАҚ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ

Аннотация. Мақалада XIX ғасыр соңы мен XX ғасыр басында қазақ ұлттық зиялы қауымның пайда болуымен ағартушылық қозғалыстың жанданғаны туралы талдау жасалынады. Бұл қозғалыстың идеологтары Ахмет Байтұрсынұлы, М. Дулатов, М. Жұмабаев, Ж. Аймауытов, С. Сейфуллин және басқа да қазақ либералды-демократиялық зиялыларының көрнекті өкілдері болды. Халықтық білім берудің көптеген мәселелері А.Байтұрсынұлының еңбектерінде баяндалды және олар қазақ халқы үшін ана тілінің дамуына ұмтылушылықты, өмірлік мәнді дәстүрлерін сақталуын, сонымен қатар оның ағартушылығын көрсетті. Ана тілін тәрбиелеудің ең маңызды құралы ретінде қарастыра отырып, педагог-ұстаз оны дұрыс дамытуға, оның өзіндік ерекшеліктерін сақтауға көп мән береді. Өзінің еңбектерінде ол түпкілікті түрде материалдық қамтамасыз ету, бағдарламалар, оқулықтар, мамандар даярлау сияқты мәселелерді қарастырады.

Түйін сөздер. Байтұрсынұлы, Дулатов, Аймауытов, Жұмабаев, Сейфуллин, ағарту, педагогика, білім беру, оқулық, тіл.

**А.К. Шашаев^{1*}, А.А. МаксUTOва², Р.Ж. Мрзабаева¹, Г.С. Махарова³,
М. Бақытқызы⁴, Г.К. Шашаева³**

¹Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова, Алматы, Казахстан;

²Таразский региональный университет им. М.Х. Дулати, Тараз, Казахстан;

³Казахский Национальный Университет им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан;

²КГУ общеобразовательная школа №57 ОО г. Алматы. Алматы, Казахстан.

E-mail: ma.shashaeva@mail.

ПРОСВЕТИТЕЛЬСКО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

Аннотация. В статье анализируется возрождение просветительского движения с появлением Казахской национальной интеллигенции в конце XIX – начале XX века. Идеологами этого движения были Ахмед Байтурсынов, М. Дулатов, М. Жумабаев, Ж. Аймаутов, С. Сейфуллин и другие видные представители казахской либерально - демократической интеллигенции. Многие вопросы народного образования были освещены в трудах А. Байтурсынова и показали стремление к развитию родного языка для казахского народа, сохранение его жизненно важных традиций, а также его просвещение. Рассматривая родной язык как важнейшее средство воспитания, педагог-учитель уделяет большое внимание правильному его развитию, сохранению его самобытности. В своих работах он в окончательной форме рассматривает такие вопросы, как материальное обеспечение, программы, учебники, подготовка специалистов.

Ключевые слова. Байтурсынов, Дулатов, Жумабаев, Аймаутов, Сейфуллин, просвещение, педагогика, образование, учебник, язык.

**A.K. Shashaev^{1*}, A.A. Maksutova², R.Zh. Mirzabekova¹, G.S. Makharova³, M.
Bakhytkyzy⁴, G.K. Shashayeva³**

¹Institutes of History and Ethnology named after Ch.Ch. Valikhanov,
Almaty, Kazakhstan;

²Taraz regional university named after M.H. Dulati, Taraz, Kazakhstan;

³Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan;

⁴KSU secondary school No.57 OO Almaty, Almaty, Kazakhstan.

E-mail: ma.shashaeva@mail.ru

EDUCATIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF THE KAZAKH INTELLIGENTSIA

Abstract. The article analyzes the revival of the enlightenment movement with the emergence of the Kazakh national intelligentsia in the late XIX – early XX

century. The ideologists of this movement were Akhmet Baitursynov, M. Dulatov, M. Zhumabayev, J. Aimaurov, S. Seifullin and other prominent representatives of the Kazakh liberal democratic intelligentsia. Many issues of public education were covered in the works of A. Baitursynov and showed the desire to develop the native language for the Kazakh people, the preservation of its vital traditions, as well as its enlightenment. Considering the native language as the most important means of education, the teacher-teacher pays great attention to its proper development, preservation of its identity. In his works, he finally considers such issues as material support, programs, textbooks, and training of specialists.

Key words. Baitursynov, Dulatov, Zhumabaev, Aimaurov, Seifullin, enlightenment, pedagogy, education, textbook, language.

Кіріспе. Қазақстанды Ресейдің экономикасы мен мәдени ықпал ету аймағына қосудың барысында, патша үкіметіне өзінің саясатын кеңінен таратушы насихатшыларды қажет етті. Мұндай таратушылар самодержавиенің осы мәселедегі тірегі болып табылған татар мырзалары мен мұсылман дін иелері бола алды. Саяси мақсаттарды нәтижелі жүргізу үшін үкімет жергілікті халықты өзінің жағына тарту бойынша іс-шараларды жүзеге асырды. Патша үкіметі алдына қойған міндеттерді іске асыру үшін мұсылмандарды православиелік дінді қабылдаған халықтарға айналдыру мақсатын шешуге тиісті болды. Бірақ та, алға қойған жоспарларды іске асыруға ұмтылыс барысында жергілікті халықтың менталитетінің ерекшеліктері ескерілмегендіктен бұл миссионерлік жоспар іске аспады. Патша үкіметінің оларды христиандықты қабылдауға мәжбүрлегеннен гөрі, исламды қолдау пайдалырақ екеніне көзі жете бастады. Сонымен қатар, тілдік тосқауыл отарлау саясатын жүргізу үшін үлкен кедергі болып табылды. Қазақстанның жергілікті халқына түсінікті және қолайлы болып табылған татар тілі патша үкіметінің шығыс шеткері аймақтағы әкімшілік іс – шараларын жүргізудің бір ғана қайнар көзі болып табылды. Қазақ зиялыларының осы кезеңдегі және Кеңес үкіметі орнағаннан кейінгі тәуелсіздік үшін күрестің келесі тәсіліне, яғни ағарту, білім беру, сауатсыздықпен күрес және де басқа кезек күттірмейтін мәселелерге ерекше ден қойуы түсінікті жағдай еді. Мектептер ашу, олардың бағдарламаларын жасау, оқулықтармен және сауатты мұғалім кадрлармен қамтамасыз ету, кітапханалар, кәсіби және орта білім, жоғарғы оқу орындарын ашу күн тәртібіндегі мәселе болды. Өз мақаламызда көлемі шектеулі болғандықтан А. Байтұрсынұлы, М. Дулатов, М. Жұмабаев, Ж. Аймауытов, С. Сейфуллин секілді тұлғалардың негізгі қызметінің кейбір қырларына ғана тоқталамыз.

Материалдар мен әдістер. Бас редакторы Ахмет Байтұрсынұлы болған «Қазақ» газетін маңызды дереккөзі ретінде қарауға болады. Оның беттерінде қазақтарды сауаттылық пен ағартушылыққа шақырған үндеулер әрдайым тұрақты түрде жарияланып тұрды. Қазақстанның тәуелсіздігі кезеңіндегі «Саясат», «Мысль» және т.б. журналдарда, мерзімдік басылымдарда жарияланған мақалалар да маңызды болып табылады. Авторлар өздерінің

жазған жұмыстарын кең көлемді деректік материалдарға негіздейді. Т.Т. Тажибаев (Тажибаев, 1965:120), А.И. Сембаев, Г.М. Храпченков (Сембаев, т.б., 1972:189) және басқалардың жазған еңбектері ХІХ ғасырдың соңындағы – ХХ ғасырдың басындағы қазақ зиялыларының қызметіне арналған. Қ.Жұмағұлов Ыбырай Алтынсарин туралы жазған жұмысында үлкен деректік материалды негізге ала отырып, оның өмірінің ең маңызды сәттері мен ұлы қазақ педагог – ағартушысының қызметіне зор мән берді (Джумагулов, 1975:157). Зерттеудің әдістемелік базасы тарих ғылымының негізгі қағидалары: объективтілік, ғылымилық және жан - жақтылық болып табылады. Тарихилық қағидасы нақтылы тарихи міндетті шешу үшін қажетті деректердің неғұрлым толық жиынтығын ашып көрсетуді және талдауды талап етеді.

Ахмет Байтұрсынұлы – ірі лингвист ғалым, әдебиеттанушы, дарынды ақын әрі аудармашы, мәдениет қайраткері, көрнекті педагог-ағартушы, қоғамдық ірі тұлға, Ахмет Байтұрсынұлы білім беру мен тәрбие мәселесімен айналысты. А. Байтұрсынұлы мектеп пен тәрбиенің негізгі мақсатын қазақ халқының рухани-адамгершілік дәстүрінің, әдебиеті мен тілінің, әдет-ғұрпы мен мәдениетінің сақталуынан көрді. Оның ойынша бұлар мектеп білімімен тәрбиенің негізгі іргетасын қалауы тиіс болды. Ахмет Байтұрсынұлы өз халқының тарихи болашағына, әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуының келешегіне, өз халқының рухани-шығармашылық күш-қуатына нық сеніммен қарады.

Өзінің ағартушылық еңбектерінде А. Байтұрсынұлы ана тілінің дамуы, оның тазалығын сақтау, оны ұлттық мектептерге жаппай енгізу қажеттігі туралы көп ой айтылады. Көрнекті педагог-ағартушы ауыл мектептерінен бастап университеттерге дейінгі ана тілінде оқытатын ұлттық мектептер жүйесін құруды ұсынды. Ана тілін тұлғаның сезім-қасиеттерін дамытып, тәрбиелеу құралы ретінде мәдени-рухани мұралармен қатар санады. Тек ана тілін жетік зерттегеннің соң ғана орыс тілін меңгеруге кірісуді ұсынды. Қазақтардың сауаттылық жағдайын сараптай келе ол ана тілінде оқып, тәриелеудің көптеген кемістіктері бар деп жазады. Сонымен бірге А. Байтұрсынұлы бәрі орысша сауат ашуға мүмкіндік алуы тиіс деп атап көрсетеді. Ана тілінің тазалығы үшін күресе отырып, көрнекті педагог-ағартушы былай деп жазды: «осындай шырмауға жол бермеу үшін әрбір баланы ең алдымен ана тілінде оқыту керек. Ол әбден қазақ тілінің барлық ережелерін үйренгеннен кейін ғана өзге тілді үйретуді бастау керек. Егер біз өз тілімізді негізсіз қоспалардан сақтағымыз келсе, осы қағиданы ұстағанымыз жөн» (Байтұрсынұлы, 1991).

Осылайша, ана тілін тәрбиелеудің ең маңызды құралы ретінде қарастыра отырып, педагог-ұстаз оны дұрыс дамытуға, оның өзіндік ерекшеліктерін сақтауға көп мән береді. Сонымен бірге ол өзге елдердің тілін, соның ішінде орыс тілін меңгерудің мәнін жоққа шығармады, керісінше, оны үйренуге шақырды. Ол білім беруде қазақ әдебиеті, музыкасы, ән-жыр шығармашылығы, фольклорға аса мән берді. Ауызша және музыкалық дәстүрлер балалар мен жастарды халықтың ән-күй шығармашылығымен таныстырудың түрі тәрбиелеудің әдісі ретінде балалардың шындыққа деген сана-сезімінің

калыптасуына өте күшті әрі нәтижелі әсер етеді деп санады. А. Байтұрсынұлы партия органдары, кеңес мекемелерінің қазақ ұлттық мәдениетін, тілін, рухани-адамгершілік дәстүрін шектеуі зиян деп санады. Ол бұны патша үкіметінің отаршылдық-орыстандыру әрекетімен салыстырды (Байтұрсынұлы, 1924:17).

Дәл осындай ұлттық мүдделерді белінен басып, елемеу, тепе-теңдіктің бұзылуы әлеуметтік-мәдени құрылыстағы ұлттың рөлінің жоққа шығарылуы оның билікке қарсы сыни көзқарасын, қарсылығын туғызды. Баланың тұлға болып қалыптасуында этномәдениет, этнодәстүр мен халықтың әдет-ғұрпының орны ерекше деп дұрыс көрсетті. А.Байтұрсынұлытың есімі кеңес кезеңінде кітап шығарғанымен ғана байланыстырылды. Ондағы барлық лингвистикалық терминология ана тілінде жасалып, оның бастамасымен және жетекшілігімен басылып шыққан еді. Ең алғашқы қазақ әліппесі «Оқу құралы» шықты (Орынбор, 1912 ж.). Одан кейін 1915 жылы қазақ тілінде жаңа оқу құралы «Тіл құралы» жарық көрді. А. Байтұрсынұлы қызметінің тарихи мәні мынада: ол ұлттық жазу жүйесін құрды, қазақ рухани мәдениетін зерттеумен айналысты. Ұлы ағартушының шығармашылығында 1928 жылы жарық көрген «Теория словесности» атты еңбегі үлкен орын алды. Ол жинақта халық ауыз әдебиетінің үлгілері мен қазақ жазба әдебиеті өкілдерінің кейбір шығармалары жинақталды. А. Байтұрсынұлы педагогика ғылымының негізі қалауының басында тұрды. Оның педагогикалық идеялары «Білім туралы», «Қазақша үйрету туралы», «Мектеп қажеттілігі», «Бастауыш мектеп» және т.б. еңбектерінде бейнеленді. Бұл жұмыстарда автор сол кезеңдегі мектептердің көптеген мәселелерін, атап айтқанда әлсіз материалдық база, бағдарламалардың, қазақ тіліндегі оқулықтардың, маманданған мұғалімдердің болмауын көрсеткен.

Осылайша, А.Байтұрсынұлы тарихқа жан-жақты дарынды тұлға ретінде танылды: ұлттық жазу жүйесінің жасаушысы, қазақ тіліндегі алғашқы мектеп оқулықтарының авторы, публицист халықтың білім беру мен тәрбиелеудің алуан түрлі мәселелерін қарастырды. А.Байтұрсынұлы өскелең ұрпақты оқытып, тәрбиелеу табысты болуы үшін ұстаз рухани бай, білімді, педагогикалық шебер дайындалуы тиіс деп санады. «Ұстаз – мектептің жаны. Ұстаз қандай болса, мектеп те сондай, яғни оқушылардың білім сапасы, ұстаздың дайындығына, оқыту тәсілдерін меңгергендігіне байланысты» - деп жазды А. Байтұрсынұлы (Байтұрсынұлы, 1914:4).

Ұстаздарға аса жоғары талап қоя отырып, ағартушы-педагог тәлімгерлердің оқушыларға оқуға қызығушылығын ояту, өзіндік жұмыстар мен шығармашылығын дамытуды міндет етті. Тәрбие мен білім беру мәселелерін қарастырған А. Байтұрсынұлы оның негізінде халықтың мәдени мұрасын, ұлттық салт-дәстүрлер жатқанын атап көрсетті. Тәрбиелеумен дамытудың ең негізгі құралы, ол халықтың тарихы мен жанын бейнелейтін ана тілі болды. Қазақ әдебиетіне, ән шығармашылығына, фольклорға үлкен мән берді. Жаңа мектеп қалыптастыру барысында ол ұстаздарға, олардың педагогикалық шеберлігіне жоғары талаптар қойды.

М. Дулатов., А. Байтұрсынұлының оқыту мен тәрбиелеу теориясын

дамыту, жаппай ұлттық мектептерді қалыптастыру туралы алдыңғы қатарлы көзқарастарын дарынды журналист, жазушы, ақын, ағартушы, қоғамдық қайраткер және педагог М. Дулатов та (1885-1935 жж.) қолданды. Оның көп қырлы дарыны әр түрлі саладан көрінді: білім беру, ғылым, мәдениет. Ол нақты бір мамандықтың өкілі ғана емес еді, қоғамдық өмірдің барлық саласына белсене араласты. М. Дулатовтың ақындық шығармашылығы халық санасын оятуға, білім алуға, ағартушылыққа талпынысын күшейтуге, ұлттық ауызбірлікке шақыруға бағытталды. Олар «Оян қазақ», «Насихатумумия», «Алаштың азаматымын» атты шығармаларында кездеседі.

Педагог-ғалым ағартушы салада арнайы даму бағытын ұстану керек, яғни оқушыларды өзіндік шығармашылық қызметке араластыру керек, олардың жадын шындап, өз көзқарасын, ұстанымын анықтауына көмектесу керек деп санады. Сонымен бірге М. Дулатов оқыту мен тәрбиелеу баланың ұлттық ерекшелігіне сәйкес келуі тиіс екенін атап көрсетеді. Сондықтан ана тілін, арифметиканы, еңбек, ән-күй және басқа сабақтарды қазақ мектептерінде оқытудың өзіндік психологиялық және методологиялық ерекшеліктері болуы керек деп атап көрсеткен. Көрнекті педагогтың осы және өзге сабақтарды оқыту кезінде халықтың педагогиканың барлық әдіс тәсілдерін, фольклорлық шығармалардан мысалдар пайдалануды ұсынуы кездейсоқ емес. Мұғалімдерді мақал-мәтелдерге, ертегі, жұмбақ-жаңылтпаштар, ән-күй мен қолданбалы өнерге, халықтың салт-дәстүрлеріне мән беруге шақыру өскелең ұрпақтың өз халқының мәдени мұрасына неғұрлым тереңдеп енуіне әсерін тигізді. М. Дулатов халықтық мектептерді қолдады. Ол балаларға ана тілін үйретудің міндеттілігін баса көрсетті. Ұстаз-ғалым: «Ана тілінің материалдары ұлттық рухын, оның дәстүрі мен тұрмыс салтын, мәдениетін бейнелеуі керек» деді. Сондықтан қазақ мектебі алдына оқушыларға тек білім беріп қана қоймай, оларды халықтық педагогика рухында тәрбиелеу мақсатын қоюы міндеттелді (Тойкенов, 1990:34).

Ана тілінің тәрбиелік және оқытушылық мәнін көрсете отырып ғалым-педагог рухани тәрбиелеудің мазмұны оқушыға таныс қоршаған ортамен, тұрмыспен тығыз байланысты, баланың ұлттық психологиясы мен табиғатын ескеруі тиіс деп санады. М. Дулатов өскелең ұрпақты эстетикалық тәрбиелеу мәселесі бойынша көптеген құнды идеялар қалдырып кетті. Соның ішінде ол баланы тұлға ретінде қалыптастыруда халық өнері арқылы тәрбиелеуге аса мән берді, жастарды өнердің көп түрін үйренуге, «сегіз қырлы, бір сырлы» болуға шақырды. Осылайша, М. Дулатов өзінің педагогикалық қызметінде халықты жаппай ағартушылыққа, ұлттық мәдениет пен руханиятты дамытуға шақырды. Ол тұлғаның шығармашылық белсенділігін, дербестігін қалыптастыру мәселелерін зерттеді. Ғалым-педагог әсіресе болашақта ел тізгінін ұстайтын жас ұрпақтың тәрбиесіне аса мән берді. Рухани тәрбиенің іргетасы қазақ халқының мәдени мұрасы деп санады ол.

Ж. Аймауытов өзінің ұстанымын педагогикалық тұжырымдамасында баланың шығармашылық қабілетіне, өзіндік ой-пікірі қалыптасуына, белсенділігіне

ерекше көңіл бөлді. Рухани тәрбиелеу мәселелеріне өзіндік көзқарасын білдірген атакты психолог-педагог Жүсіпбек Аймауытов (1889-1931) туралы көп мәліметтер бар. Ж. Аймауытовтың өмірлік жолы – бұл жаңаша дүниені іздеуге бағытталған педагог-жаңашылдың жолы. Өзгеше шығармашылық ойлаушы педагог Ж. Аймауытов мындаған ғылыми басылымдардың, көркем әдебиеттер мен оқулықтардың, педагогика бойынша оқу құралдарының авторы болды. Ж. Аймауытовтың ғылыми-көркем шығармашылығының қайталанбас ерекшеліктеріне логика мен жазу стилінің өзгешілігі, сөзінің өткірлігі, сезім мен ойды жеткізудегі дәлдігі, көркем жазудағы айқындығы, ұлттық нақышқа бай көріністері жатады. Тәрбиелеудің мақсаты мен міндеттерін тарихилық тұрғыдан жан-жақты, терең зерттеген Жүсіпбек Аймауытов тәрбиелеудің мақсаты «өзгеше көмек көрсетуге дайын тұратын, айналасындағы адамдарға зиян келтірмейтін, өзгелермен бір атадан туған ұлдардай өмір сүретін еркін адамды қалыптастыру» деп санады (Аймауытов, 1926:25).

Өскелен ұрпақты тәрбиелеуде мектептің орны ерекше. Оның жазбаларында «білім берудің түпкілікті міндеті ол мектеп бітірушілерін қоршаған ортаны өзінше пайымдап, түсіне алу, оның қабылдаған білімін өмір тәжірибесінде де қолдана алуға дайындау», - деді (Аймауытов, 1924:26). Тәрбиелеу саласында мектеп жан-жақты дамуды: қазақ халқының тарихи-мәдени мұрасының негізіне эстетикалық, рухани-адамгершілік және еңбекқорлықты қамтамасыз етуі керек. Қазақтың байлығы оның жеріндегі пайдалы қазбасында ғана емес, сонымен қатар оның топырағында, қазақтың ішкі әлемінде деп санады. Олар: ән, әдебиет пен ана тілі. Жастардың рухани тәрбиесінде өнердің орнын ерекше санаған педагог-ғалым оны әсірелей бейнеледі, яғни өнерге көзқарасты, діндардың құлшылыққа көзқарасымен салыстырды. Ж. Аймауытов жастардың таныс емес еуропа мәдениетіне өтіп жатқанына талай сын айтты. Осы жерде ғалым-педагог: оқуға – ешқашан кеш болмайды. Кеш болса да оқу керек. Кез-келген ұлтта ең күрделі мәселе – ол мәдениет пен әдебиеттегі мәселелер болып саналады. Сондықтан мәдениеттің күрделі буындарының бірі саналатын музыка жайлы әңгіме де күрделі. Сол үшін әрбір қазақтың борышы-музыка мен ән өнеріндегі жаңа бағыттарға дұрыс көңіл бөлуі керек, - деген еді (Аймауытов, 1993:2).

Педагог әрі ғалым еуропалық түсінікте қазақтар сауатсыз бала тұра, сезімнің байлығымен ерекшеленетін, сол «нәзік қимылының» айқын көрінісін олар музыка арқылы білдіре алады, «... қазақтар материалдық мәдениет тұрғысынан артта болса да, ойлау, қиял, сезім, яғни рухани мәдениеті жағынан ешкімнен кем түспейді», - деді ол (Аймауытов, 1993:5).

Тәрбиелеудің маңызды құралы деп Ж. Аймауытов мектеп бөлімінде бірінші орынға қойылатын ана тілін атап өткен. Оның ойынша, ана тілі тәрбиелеу негізі, үйлесімді дамыған тұлғаның қалыптасуының іргетасы. Қазіргі заманда Ж.Аймауытовтың білім беру жүйесі мен бастауыш мектеп бағдарламалары мен мазмұнын оларды жергілікті жағдайларға жақындатып, туған өлкемен айнала табиғатты зерттеуге арналған бағытқа өзгеру керектігі туралы ойлары

өзекті болып отыр. Осы арқылы ол білімді ғана емес, өз халқына деген сүйіспеншілігін, мәдениетіне, тіліне көзқарасын өзгертеді делінген. Сонымен қатар ағартушы-ғалым әлемдік мәдениет пен ғылымның мәнін төмендету немесе оны елемей қоюға болмайды деді. Ж. Аймауытовтың педагогикалық-психологиялық жүйесінің негізінде баланың тұлғасы жатты. Ол осы мәселеге жан-жақты, терең мән берді. Тәрбиелеудің мақсатына баланың ішкі дүниесін, оның дамуы мен әрекет-қимылдарын зертеуді жатқызды. Ж. Аймауытов ағылшын философы әрі педагогы Джон Локктың «жаңа туылған баланың басы – таза тақта, оған өмір өз оюларын - білімін бейнелейді», - деген танымал ойына әрбір бала өзіне жеке көңіл бөлуді талап етеді деп өз пікірін қосты.

Қоғам мен тұлғаның бір-біріне сәйкес дамуының маңыздылығын атап көрсеткен ол осы мәселенің шешімі адам өз орнын табуына уақыт табуы үшін қоғам оның қабілетін дұрыс есетпеуіне тәуелді деп көрсетті. Осылайша, көрнекті педагог баланың жеке тұлғасына, оның шығармашылық қабілетіне көп көңіл бөле отырып, әрқайсысының жас ерекшелігіне қарай ықпал ету керектігін атап көрсетті. Өскелең ұрпақтың қалыптасуына мұғалімнің әрекеті ықпал етеді деді. Ұстазға жоғары талап қойған, Ж. Аймауытов тәрбиелеу мен білім беруде ұстаз өз білімін жетілдіріп, ылғи әдіс-тәсілдерін дамытып отыруы керек, ол үшін көп оқу керек деді. 1918 жылы «Абай» журналындағы «Тәрбие» мақаласында ол Абайдың адам өзін-өзі әрқашан жетілдіру мүмкіндіктері жайлы айтқандарына сүйене отырып, оларды дәрігер мен педагогтың қызметтерімен салыстырды. Егер де істің мән-жайын үніліп қарасаңыз, тәрбиелеушінің еңбегі дәрігердің жұмысынан маңыздырақ деуге болады. Дәрігер емдейді, ал тәрбиелеуші Отанның негізі – интеллекті, рухты, мінез-құлықты, қабілетті дамытады. Олай болса, тәрбиеленушінің қолында Отанның болашағы, шоғарланған.

Осылайша, көп қырлы дарын мен таусылмас күш-жігердің иесі Ж. Аймауытов рухани тәрбиелеу теориясына үлкен үлес қосты. Қазіргі уақыттағы өзекті мәселелерді сол кезде көрнекті педагог айқындалып қойды: тәрбиелеу үрдісіне кешенді көңіл бөлу, эстетикалық, адамгершілік, еңбек физикалық тәрбиенің біртұтастығын, тәрбие-халықтың мәдени мұрасына негізделуі, әсіресе музыка, ән, әдебиеттің, өнердің баланың тұлға ретінде қалыптасуына эстетикалық әсер етуі, білім беру мен тәрбиелеудегі ана тілінің алатын орнын, көптеген оқыту-тәрбиелеу мәселелерінің шешімін табудағы ұстаздың рөлі туралы айтты.

Мағжан Жұмабаев. Қарастырылып отырған кезеңде рухани тәрбиелеу теориясына шолу жасау атақты жазушы, ағартушы-педагог Мағжан Жұмабаевтың (1893-1938) педагогтық көзқарастарын зерттеу мен талдауысыз толымсыз болар еді. Ол педагогикалық ғылымдардың басында тұрды, педагогика бойынша алғашқы оқулықтың, көптеген газет пен журналдардағы мақалалары «Мектептегі оқыту әдістері» (1925), «Сауат ашу» (1926) т.б. арқылы қазақ этнопедагогикасының негізін салды.

Ғалым-педагогтың алғашқы теориялық жұмысы «Педагогика» 1922 ж. Орынборда басылып шықты, ол өте табысты болып, кеңінен қолдау тапты,

сондай-ақ кітап қажетіне сай, өз уақытында шықты. Кітап авторы тәрбиелеу үрдісін ұғынудың кең және тар мағынасын ашады, тәрбиелеу үрдісінің құрылымын көрсетеді, педагогика пәні, оның негізгі категорияларын қалыптастырады. Автордың ұсыныстары, педагогтық қорытындылар мен қағидалар, қазақ халқының үздік дәстүрлері, салты, тұрмысы және поэзиясымен біріктіріледі. Зерттеудің ерекшелігі, ол – тұлғаның рухани қалыптасуын қамтамасыз ететін «психологияның» педагогикаға ажырамас бөлігі ретінде енуі. Тәрбиелеудің мақсаты мен міндеттерін М. Жұмабаев қоғамның талаптары мен сұраныстарымен байланыстырады: «тәрбиелеудің міндеті ол өзіңе ұқсатып тәрбиелеу емес, керісінше, тәрбиелеуші болашақтың талабына сай болуы керек». Білім беру мен тәрбиелеу үрдісінің түпкі мақсаты үйлесімді дамыған (ойлау, физикалық, адамгершілік, эстетикалық) тұлғаны және адамзаттық құндылықтар негізінде қалыптастыру болып саналуы керек.

Көрнекті ағартушы-педагог тәрбиелеу мәселесі бойынша көптеген құнды идеялар қалдырды. Осыған байланысты тәрбиелеу барысында ол оқушылардың бойынан нәзік сезімді дамыту, терең сезімдерді ояту міндеттерін маңызды деп көрсетеді. М. Жұмабаевтың педагогикалық жүйесінің маңызды құрамдарының бірі – ол табиғатпен сырласу. Педагог оны баланың рухани тәрбиесіндегі ең қажетті құрал ретінде құрастырды. Баланы жас бұтақпен салыстыра отырып, онымен табиғатына сәйкес көңіл бөлу керектігін айтты; оқушы ағып жатқан бұлақтың арнасынан асып жатқан өзеннің, жапырақтардың сыбдырын, орманның шуын, сансыз көп жұлдызды көк аспанды, алуан түсті кемпіркосақты, жас қайыңды жан-жүрегімен сезінуі керек. Себебі баланың өзі табиғат аясында туып өскен оның бір бөлшегі. М. Жұмабаев баланың көңілін табиғаттың әсемдігіне ғана бөлмей сонымен қатар олар өнер туындыларынан ләззат табуы керек деді. «Архитектура, бейнелеу өнері, мүсін өнері алдымен көзге көрінеді, ал кейіннен жан дүниенде эстетикалық ләззаттың толқынын сезінесің. Ән, музыка мен поэзияны алдымен естисің, кейіннен жүрегінде керемет сезім пайда болады» (Жұмабаев, 1992:82).

Өнер, педагогтың ойынша, тәрбиелеудегі таптырмас құрал, тәрбиелеу үрдісінде баланың бойында өнер туындыларын қабылдау мен түсінуімен қатар, шығармашылыққа деген қажеттілікті тәрбиелеу керек.

Осылайша, М. Жұмабаевтың терең ойы бойынша, ағартушылық халық құндылықтарын пайдалану қабілетімен қаруланып, тұлғаны қалыптастыруға тиіс. Тұлғаны тәрбиелеу арқылы адами көзқарас, тұлғаның адамгершілік идеясын қалыптастырады, бұл әсіресе мәдениеттің құлдырауы мен рухани кедейлікке ұшыраған қазіргі уақытта маңыздылығы артып отыр. М. Жұмабаев өзінің педагогикалық жүйесінде атақты педагог Ушинский сияқты баланың тәрбиесінде ана тіліне, үйлесімді дамыған тұлғаны ана тілінің сан қырлы сарқырамас мүмкіндіктерін аша отырып қалыптастыруға көп көңіл бөлді. Педагог-ғалым: «Қазақ тілінде бірде тыныш, желсіз түн, бірде боранды сар дала, бір жерден екінші жерге ұзақ уақыттық көшу, халықтың баяу да, тұнық мінезі бейнеленген. Дала қаншалықты кең болса, қазақ тілі де соншалықты

бай әрі кең», - деп тебіреніп жазған (Жұмабаев, 1923:11). М. Жұмабаев тілде халықтың тұрмысы, салт-дәстүрі, мәдениеті, рухани-адамгершілік құндылықтары, табиғи ортасы бейнеленеді дейді. Тілді меңгеру- ол ұлтты өзге ұлттан ерекшелендіретін қайталанбас өзгешелігін, ұлттық рухты игеру. Өскелең ұрпақтың қалыптасуында ана тілінің маңыздылығын түсінген М. Жұмабаев оның оқушыларға рухани-адамгершілік дамытушы әсері бар екенін айтады. Атақты педагог жас аналарға балалары туылғаннан бастап, ана тіліндегі өлеңдерді сәбиінің құлағына құю туралы, яғни оған бесік жырын айту, домбырамен күй тартып беру, жанды тебіренетін аңыз-әңгімелер айтып беруіне кеңес берді. Ақын өзінің отансүйгіштік сипаттағы бесік жырының мәтінін келтіреді: онда жас ана өзінің баласы қайратты, жігерлі жігіт болып өскенін қалайды. М. Жұмабаев ауыз әдебиетінің оқытушысы бола отырып, қазақ тілінің терминографиясы мен орфографиясының көптеген мәселелерін шешуге атсалысты. 1923 ж. педагог-ғалым «Бастауыш мектептегі ана тілі» оқу құралына әдістемелік жетекшілік етті.

Осылайша, М. Жұмабаевтың педагогикалық көзқарасында ана тілінің тұлғаның қалыптасуы мен дамуындағы маңыздылығына үлкен көңіл бөлінді. Ана тілінің көркемділігін таныған бала халқының жанын, рухани құндылықтары мен бай мәдениетін де таниды деп санады. М. Жұмабаев музыка, ән-күй шығармашылығына өскелең ұрпақтың тәрбиеленудегі ең күшті құрал ретінде қарады. Ол: «егер мұғалім оқушының жаны бүтін болсын десе, онда одан әнді, күйді халық даналығын тартып алмауы керек», - деген (Жұмабаев, 1992:75). Музыка баланың ішкі жан-дүниесіне қатты әсер етеді, тұлғаның рухани күшінің дамуына себепкер болады. Ана тілімен, музыкамен халықтың ауыз әдебиеті: ертегі, аңыз, мақал-мәтел, жаңылтпаш, ұлы бабаларының – жырау, ақындардың мұраларының тығыз байланысты тәрбиелеу құралын күшейте түседі деп санады. Қазақ балаларында қиял сезімінің жоғары дамуын байқаған ол баланың эстетикалық дамуында күнделікті әдеби мұраны қолдану қажеттігін атап көрсетті. «Ертегілер баланың рухани баюында, ойдың, тілдің, ойлаудың дамуы мен көңілдің көтерілуінде теңдесі жоқ. Балалар қарапайым өсиетті түсінбейді, бірақ қиялды бейнелерді жақсы түсінеді» (Жұмабаев, 1992:62).

М. Жұмабаевтың педагогикалық жүйесінің негізінде тұлғаның рухани баюы, шығармашылық белсенділігінің қалыптасуы туралы идеялар жатты. Педагог-ғалым жан-жақты дамыған тұлғаның қалыптасу үрдісінде мұғалімнің алатын орны бөлек деп, оған жоғары талаптар қойды.

Сәкен Сейфуллин. Зерттеліп отырған кезеңдегі ағартушылық саласының мазмұны мен бағытына үлкен үлес қосқан жазушы, қоғам қайраткері, педагог, Қазақстанда халыққа білімберуді ұйымдастырушы, қоғам қайраткері, педагог, Қазақстанда халыққа білім беруді ұйымдастырушы Сәкен Сейфуллин (1884-1938) болды. Ол жас ұрпақты тәрбиелеу үрдісіне заманына сай партиялық-таптық тұрғыдан қарады. Ағартушылықтың саяси-идеялық тұрғыдан күшеюін талап еткен атақты педагог білім берудің, ұлттық-мәдени құрамдарының,

қазақ тілімен әдебиетінің жетіспеушілігін атап көрсетті. «Ес білгелі бері, барлық айтыс, өлеңдер, әңгімелер менің жаныма кең ағысымен құйылып, далалық өмірдің естен кетпес бейнесі ретінде қалыптасты», - деп есіне алды С. Сейфуллин (Камалиева, 1968:20). Білім беру мәселелерін қарастырған көрнекті ғалым педагог баланың қоршаған әлемге көзқарасы қалыптасатын, білімнің тезірек сіңірілетінінің бірден-бір себепкері ана тілі деді. Қазақ тілін білім беру мен тәрбиелеу тілі деп қарастырған С. Сейфуллин ол ғылым ретінде, маңызды оқу пәні ретінде қарастырылмай отыр деп ашып айтты. Ана тілінің оқытушысы болып біліктілігі төмен, сауатсыз адамдар жұмыс істеді. Оның ойынша, осының кесірінен мектептің білім беру мен тәрбиелеу жұмысына үлкен зиян келтірген.

С. Сейфуллин көркем әдебиетке аса мән берді, оны педагогикалық мәселелермен байланыстырды, оны ағартушылықтың маңызды құралы деп білді. С. Сейфуллин партиялық-таптың көзқарастың, жақтасы ретінде өскелең ұрпақты тәрбиелеу ісінде де, білім беру саласында да көркем әдебиеті маңызды идеологиялық құрал деп санады. «Көркем әдебиет, - деп жазды педагог, - өмір айнасы. Ондағы айнада, адам өміріндегі болып жатқан барлық өзгерістер айқын көрінеді» (Сейфуллин, 1962:209-210). Әкелердің өмірлерін бейнелейтін әдебиет, жастардың алдыңғы ұрпақтан жинақталған бар жақсыны алуға үйретеді, тұлғаның қалыптасуына сезімі арқылы әсер етеді, сол арқылы қоршаған әлемді, өнерді қызметтерге тәрбиелейді. Өнерге тәрбиелеудің негізгі құралы ретінде қараған Сейфуллин «Мәдениет майданында» атты мақаласында сол заманғы мәдениет пен өнердің дамуындағы кемшіліктерді атап көрсеткен ол, әдебиет, музыка, театр, кино өнерінің адамдарын өнердің идеялық мазмұнына, оның адамның жан-дүниесіне қаншалықты әсер ететіндігіне көңіл аударуға үндеуі. Ол біздің театр, кино, музыка және әдебиет өскелең ұрпақтың ой-өрісі мен әлемге көзқарасын кеңейтуі тиіс деп санады. Кино, пьеса, көркем шығармалардың сюжеттері оның ойынша, қазіргі уақыттағы шындықты бейнелеп, белсенді шығармашылықты қызметке ұмтылдыруы еді. Атақты жазушылар мен ақындар, халықтан қиялынан туындаған күшті, қайсарлы бейнелер мақтанш сезімін оятады сондай болуға тырысуға тәрбиелейді деді С. Сейфуллин. Сонымен қатар ол өткен уақыттың классикалық мұралары сана-сезімінің дамуына үлкен үлесін қосады деді (Сейфуллин, 1962:450-452).

Білім беру мәселелерін С. Сейфуллин өзінің педагогтық шығармалары мен баспаларында ғана көтеріп қоймады, сонымен қатар қоғамдық өмірде де осы мәселемен айналысты. Ол Ағартушылық Халық комиссариатының орынбасары қызметінде жүріп оқушылардың тәрбиесімен айналысты. 1922 ж. шілде-тамызында мектепке музыкалық құралдар, нота қағаздарын т.б. музыкалық жабдықтарды алу мақсатында РСФСР ағартушылық Халықкомының «Музпред» бірлестігімен және Мәскеудегі Қазақ өкілдігімен біраз уақыт хат жазысты. С. Сейфуллин орыс әдебиетін жоғары бағалады және оның қазақ мәдениетінің дамуына оң әсерін тигізетінін терең пайымдады. Қазақ халқының сауаттануы үшін күресе жүріп, екі халықтың достығына қуанышын білдірді, ғалым-педагог «тек алға даму жолында басқа халықтармен достықта

болашаққа жол бастаған халық қана өзінің мәртебелі мақсатына жете алады» деді ол. Қалың бұқараның сауатын ашу С. Сейфуллин орыстың классикалық әдебиеті – Пушкинді, Лермонтовты, Горькийді – ана тіліне аударды. Орыс классикасын оқу С. Сейфуллиннің ойынша шектелген көзқарас шеңберінен шығып, кең және жан-жақты даму жолына түсуге мүмкіндік береді.

Мұғалім С. Сейфуллин өзінің іс жүзіндегі қызметінде, оқушыларды орысша сауаттануға үйрету алдында оқушыларды осы әнге деген сүйіспеншілігін оятып, орыс халқының өмірі мен тұрмысына қызығушылығын туғызуға тырысты. Ғалым-педагог орыс халқының ұлылығын, сұлулығын паш етіп, оның қоғамдағы орны туралы орыс тілін білгеннен соң, орыс халқымен еркін араласып, оның бай мәдениетін білуге болатындығын айтты. С. Сейфуллин еңбекке ең тиімді тәрбие құралы ретінде аса мән берді. Ол қоғам пайдасы үшін қоғамдық еңбекте адамның қандай жоғары адамгершілік және адамзаттық қасиеттері қалыптасатынын жақсы түсінді. С. Сейфуллин жастарды пайдалы қолөнер үйренуге шақырды, себебі еңбек дамыған жеке тұлғаны қалыптастырып, адамның ерекше күштілігіне сенім мен қанағаттану сезімін берді деді. Қазақ халқының педагогы үшін еңбек пен сұлулық ажырамастай еді. Ол еңбексіз бақыт болатындығы туралы ойланбады да. Еңбек жер бетіндегі барлық молшылықтың жасаушысы, өмірді байытады.

Тәрбие үрдісінде С. Сейфуллин әр түрлі іс-шараларды: экскурсия, ауыл маңайына саяхаттауды кеңінен насихаттады. Ол балаларды табиға шындық жағдайда табиғат байлығын, айналадағы дүниенің әр түрлілігі мен қоршаған орта ақиқатын ақылмен қабылдауды, өмірге деген қатынасын, өзінің туған жеріне, туған табиғатына деген сүйіспеншілік және махаббат сезімін қалыптастыруға үйретті. С. Сейфуллин балаларды көрнекті фактілік білімдерін ғана қаруландырып қоймай, құбылысты талдау қабілетіне, сараптауға үйретуге тырысты. Атақты педагог тәрбиелеу мен оқытудың негізі – бұл балалардың жеке тұлғасын сыйлап, оның күші мен мүмкіншіліктеріне сену деп нақты айтты. Ол балаларды өзіне тең ретінде санап, кемсітпей қарады. Балаларда оны бағалады және өз мұғалімдерін жақсы көрді, оған барлық жағынан ұқсауға тырысты.

Балалардың жан-жақты дамуы үшін, С. Сейфуллин негізгі пәндермен бірге әнге, ойынға және музыкаға маңызды орын берді. Сабақ уақытындағы үзілістерде ол көңілді ойын ұйымдастырып, оған өзі де тікелей қатысып отырды. Ол домбырада жақсы ойнап және өлең айтты. «Біз оның аузынан халық әндері алғаш тыңдап, «Саржайлау» күйін домбырада орындағанының куәсі болдық. Оның ән айтуы, сұлулығы, қайталанбас даусы біздің рухымызды көтерді. Ол кезде бізге ән мен күйден артық ешнәрсе жоқтай көрінетін. Ән мен күй тыңдаудан жалықпайтын едік» - деп С. Сейфуллиннің шәкірті болған Ақжанов атап өтеді (Исмаилов, 2001). С. Сейфуллин бүкіл педагогикалық қызметі оның ақындық шығармашылығымен байланысты болды. Ол жай ағартушы және педагог емес, ол ақын-ағартушы, ақын-педагог болды. Ақын неғұрлым талантты болған сайын, оның шығармашылығы соғұрлым жүрекке жететін,

соғұрлым оның шығармашылығының тәрбиелік маңызы күштірек болады. С. Сейфуллин қазақ халқының ауызша шығармашылығы негізінде «Көкшетау», «Аққудық айрылуы» және т.б. айтулы еңбектерін дүниеге келтірді.

Бұл өлеңдердің маңызы өте жоғары. Олардың әуендігі, табиғат сұлулығын, батыр халықтың өмірін, оның атақты ақындар мен әншілерін бейнелеу адамды таң қалдырды. С. Сейфуллиннің қайталанбас әуенді саздары жеке тұлғаның қалыптасуын және үлкен әсер етті. Таңданарлық талант иесі С. Сейфуллин керемет композитор болды, оның жазған өлеңдері тез арада қазақ ауылдарына тарады, жастар тез қағып алды. Осылайша, С. Сейфуллиннің педагогикалық көзқарастары мен шығармашылығында білім беру мен тәрбиелеу мәселелері маңызды орын алды. Партиялық-таптық бағытты ұстай отырып, ғалым педагог қазақ халқының тарихи-мәдени мұраларына, ұлттық дәстүрлеріне, салтына, халық ауыз шығармашылығына сүйенді. Эстетикалық тәрбие берудің маңызды құралы – ана тілі мен әдебиеті, музыка, ән, еңбек, айнала табиғат деп есептеді. С. Сейфуллин өзінің педагогикалық көзқарастарында баланың шығармашылық белсенділігіне, оның өзінше ойлауы мен іс-әрекетіне ерекше маңыз берді.

Қорытынды. Қазақ ағартушыларының өмірі мен қызметі, олардың мұрасы халықтың рухани дамуына, оның ағарту ісіне, Қазақстанның артта қалушылығын жеңуге, халықтың ұлттық мәртебесі мен өзін-өзі тануына, түсінуіне тарихы мен бай дәстүрін сақтап қалуға бағытталды.

Қазақ ағартушыларының идеялық-саяси көзқарастары орыс басқарушылары-орыстандыруынан өзгеше болғандығын атап айтуымыз керек, дегенмен екеуі де қазақ халқының дамуына оң ықпалын тигізді. Қазақ зиялыларының әлеуметтік-саяси көзқарастары олардың өз отанының нағыз берілген патриоты болғандығымен дәлелденеді, олар өз халқын жан-тәнімен жақсы көрді, сонымен қатар еуропалық мәдениетке араласу арқылы қазақ халқының мәдениетін дамытуды жақтады. Сол кездегі қазақ ағартушыларының көзқарасында әлеуметтік утопизм, Қазақстандағы өмірді жақсарту мақсатына либералдық реформалардың, отаршыл әкімшіліктің құрамындағы демократиялық ойлайтын шенеуніктер санын көбейту арқылы жетудің мүмкіншілігіне сену басым болды, бірақ бұл көзқарастары негізгі мақсаттары қайшы келді.

Information about the authors:

A.K. Shashaev – Institutes of History and Ethnology named after Ch.Ch. Valikhanov, PhD, Almaty, Kazakhstan, E-mail: shashaevaezhan@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4902-01120>;

A.A. Maksutova – PhD, Taraz regional university named after M. H. Dulati. Taraz, Kazakhstan. E-mail: albina_kzt83@mail.ru , ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8198-2629>;

R.Zh. Mrzabayeva – Institutes of History and Ethnology named after Ch.Ch. Valikhanov, Almaty, Kazakhstan, e-mail: rosh85@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2349-3162>;

Makharova G.S. – Ph.D, Al-Farabi Kazakh National University, senior lecturer of the Faculty of philology, Almaty, Kazakhstan, maharova727@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-4701-0073>;

M. Bakhytkyzy – KSU secondary school No.57 OO Almaty. Kazakhstan, E-mail: 92.mona_b@mail.ru;

G.K. Shashayeva – PhD, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty. E-mail: t_gulbakhit@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1323-2495>.

ӘДЕБИЕТТЕР:

- Аймауытов Ж. Бесценное наследие // Астана даусы 1993, 23 янв.
 Аймауытов Ж. Педагогическое руководство: Методическое пособие для учителей 4-х и 7-х классов и педагогических заведений. Оренбург, 1924, С. 26.
 Аймауытов Ж. Психология. Кзыл-Орда, 1926, 176 с., С. 25
 Байтурсынов А. Нужды школы // Казах, 1914, 17 мая; с.4.
 Байтурсынов А. Зигзаги казахской графики. Алматы, 1991
 Байтурсынов А. Начальная школа // Казах, 1914, 9 мая.
 Байтурсынов А. Язык - средство общения. Оренбург 1924. С. 17.
 Джумагулов К. Ибрай Алтынсарин. Ташкент, 1975. - 157 с.
 Жумабаев М. Педагогика (Баланы тәрбие қылу жолдары) Алма-Ата, 1992, с. 82.
 Жумабаев М. Родной язык в начальной школе. Ташкент, 1923, с. 11.
 Исмаилов А.И. Исмаил Гаспринский и Туркестанский край. Сборник материалов международной научной конференции посвященной 150- летию со дня рождения И. Гаспринского. М. 2001.
 Камалиева К. Общественно-педагогическая деятельность С. Сейфулина и вопросы образования и воспитания в его творчестве. Дис. к. п. н., Алма- Ата, 1968, с. 20.
 Сейфулин С. Собрание сочинений в 6 томах. Т. 4. Алма-Ата, 1962, с. 209-210.
 Сейфулин С. Собрание сочинений в 6 томах. Т. 5. Алма-Ата, 1962, с. 450-452.
 Сембаев А.И., Храпченков Г.М. Очерки по истории школ Казахстана. Алма-Ата, 1972. С. 189.
 Тажибаев Т.Т. Педагогическая мысль в Казахстане во II-ой половине XIX века. Алма-Ата. 1965. С. 120.
 Тойкенов Х. Мұғалімдерге: Дулатов. //Бастауыш мектеп, 1990, № 6. с. 34.

REFERENCES:

- Aimaulytov J. Priceless heritage // Astana dausy 1993, 23 Jan. [in Russian].
 Aimaulytov Zh . Pedagogical guidance: A methodological guide for teachers of the 4th and 7th grades and pedagogical institutions. Orenburg, 1924, P. 26. [in Russian].
 Aimaulytov Zh. Psychology. Kyzyl-Orda, 1926, 176 p., p. 25[in Russian].
 Baitursynov A. The needs of the school // Kazakh, 1914, May 17; p.4. [in Russian].
 Baitursynov A. Zigzags of Kazakh graphics. Almaty, 1991[in Russian].
 Baitursynov A. Elementary school // Kazakh, 1914, May 9. [in Russian].
 Baitursynov A. Language is a means of communication. Orenburg 1924. p. 17. [in Russian].
 Dzhumagulov K. Ibrai Altynsarin. Tashkent, 1975. - 157 p. [in Russian].
 Zhumabaev M. Pedagogy (Balany tarbieh kylu zholdary) Alma-Ata, 1992, p. 82. [in Russian].
 Zhumabaev M. Native language in primary school. Tashkent, 1923, p. 11. [in Russian].
 Ismailov A.I. Ismail Gasprinsky and Turkestan region. Collection of materials of the international scientific conference dedicated to the 150th anniversary of the birth of I. Gasprinsky. M. 2001. [in Russian].

Kamalieva K. S. Seifulin's social and pedagogical activity and issues of education and upbringing in his work. PhD, Alma-Ata, 1968, p. 20. [in Russian].

Seifulin S. Collected works in 6 volumes. Vol. 4. Alma-Ata, 1962, pp. 209-210. [in Russian].

Seifulin S. Collected works in 6 volumes. Vol. 5. Alma-Ata, 1962, pp. 450-452. [in Russian].

Sembaev A.I., Khrapchenkov G.M. Essays on the history of schools in Kazakhstan. Alma-Ata, 1972. p. 189. [in Russian].

Tazhibaev T.T. Pedagogical thought in Kazakhstan in the second half of the XIX century. Alma-Ata. 1965. p. 120. [in Russian].

Toikenov H. Mugalimderge: Dulatov. //Bastauysh mektep, 1990, No. 6. p. 34. [in Kazakh].

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

Э.А. Абдыкеримова, А.Б. Туркменбаев, Б.У. Куанбаева, Г.Р. Кошанова КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯЛАР - ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ЖЕТІСТІГІН БАҚЫЛАУ МЕН БАҒАЛАУДЫҢ ЗАМАНАУИ ФОРМАСЫ.....	5
Г. Ақан, С.К. Рахимжанова, С.К. Серикова ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ШЕТ ТІЛДІ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ БОЙЫНДА ІЗГІЛІК ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	23
Д.О. Айтенова, А.П. Мынбаева, Д.Н. Байғутова ҚАРАХАН ДӘУІРІ ӘДЕБИЕТІН ЖЕКЕ ПӘН РЕТІНДЕ ОҚЫТУ.....	37
А.М. Елубай КОНЦЕПТУАЛДЫ ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕ: ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ТҮРІК ТІЛДЕРІНДЕГІ ӘЙЕЛГЕ ҚАТЫСТЫ МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕР.....	45
Ф.М. Ержанова, Ж.Б. Ибраева, С.К. Серикова ОРЫС ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ШЕТ ТІЛІ РЕТІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ФОРМАЛАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ.....	61
Д.Б. Ешенкулова, С.Е. Манабаева, Г.А. Омарова, Г.Б. Мауленбердиева, А.Б. Сикимбаева ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗДІК ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТІН БАСҚАРУҒА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ДАЯРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	72
С.Е. Жильгельдинов, Н.Б. Шамуратова, А.К. Кенжебаева, Н.К. Тулемисова, Б.К. Сулейменова, Р.Б. Қурманалинова ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ЖАҢА БІЛІМ БЕРУ ТӘЖІРИБЕСІ РЕТІНДЕ.....	87
Ж. Изтаева, З. Смаилова, Г. Баусариева, С. Тлеубай, А. Касымбекова ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ НӨЛДІК ФОРМАНЫ ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	98
А.Б. Керімбердина, А.К. Садвакасова, Н.К. Наурызова ЖАСАНДЫ НЕЙРОНДЫҚ ЖЕЛІЛЕРДЕ ДЕРЕКТЕРДІ ӨҢДЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК БАҒЫТТАРЫ.....	111

Ж.Б. Кдыралиева, Г.С. Балтабаева, İsmet Çetin, Ж. Ерахметқызы ӘДЕБИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ НЕГІЗДЕРІ.....	120
Э.Қ. Қуандықова, Ш.Ш. Карбаева, А.Қ. Зиявдинова ГЕОГРАФИЯНЫ ОҚУЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	130
Г.Т. Курбанкулова, Ә.С. Стамбекова БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ БІЛІМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР БАҒДАРЫН ДАМУЫ МҮМКІНДІКТЕРІ.....	141
А.К. Мамбеталиева, А.Т. Туралбаева БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ БІЛІМ ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУЫНЫҢ МАҢЫЗЫ.....	155
М.Е. Рахметов, А.К. Садвакасова ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІ БАР БІЛІМ БЕРУ ПЛАТФОРМАЛАРЫ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ.....	166
Б.К. Сансызбаева, Ж.Н. Бисенбаева, Н.С. Ашимова, А.Туреханова, С. Рахимжанова ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ-ТАНЫМДЫҚ ТӘСІЛДЕР БОЛАШАҚ АҒЫЛШЫН ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЛИНГВО-ӘДІСТЕМЕЛІК РЕФЛЕКЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ.....	175
Б. Хасен, Ж. Жұмабаева БАСТАУЫШ СЫНЫПҚА АРНАЛҒАН «МУЗЫКА» ОҚУЛЫҚТАРЫ МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ПСИХОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТҮРҒЫДАН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАС ЕРЕКШЕЛІГІНЕ СӘЙКЕСТІГІ.....	189
А.К. Шашаев, А.А. Мақсұтова, Р.Ж. Мрзабаева, Г.С. Махарова, М. Бақытқызы, Г.К. Шашаева ҚАЗАҚ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ.....	200

ЭКОНОМИКА

Ж.С. Абдрахманова, А.Б. Мотгаева, А.С. Бухатова, С.С. Ургушева ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ БОЙЫНША МЕДИЦИНАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕР НАРЫҒЫН ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	215
---	-----

Л.О. Абылкасимова ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТУРИЗМНІҢ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН БОЛАШАҒЫ.....	229
Г.И. Ахметова, З.О. Иманбаева, Ж.Қ. Басшиева, Б.Б. Дуйсенбаева, Ш.Т. Нургалиева АҚТӨБЕ Өңірінде мал шаруашылығында кластерлік басқаруды дамыту.....	242
Г.Ж. Байбосынова, Б.О. Казыбаев, А.А. Адешова, С.А. Абилдаханова, А.Р. Калымбетова ҚАЗАҚСТАНДА КОРПОРАТИВТІК БАСҚАРУ СТРАТЕГИЯСЫН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ.....	256
А. Бердибекова, Л.М. Муталиева, Л.М. Шаяхметова ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ТУРИСТІК НАРЫҒЫНЫҢ ЖАҒДАЯТЫНА ТАЛДАУ.....	271
С.Т. Дошманова, Б.М. Таскарина, М.А. Тлеубергенова, Б.Ж. Болатова, А.М. Сапаргали ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҒЫЛЫМНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫН ЖӘНЕ ОНЫҢ ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАҒА ӘСЕРІН ТАЛДАУ.....	282
А.О. Жағыпарова, Ж.У. Тулегенова, Д.М. Мухияева, Г.К. Бекбусинова, Г.Б.Алина COVID 19-ДАҒДАРЫСЫ КЕЗІНДЕГІ САЛЫҚТЫҚ ӘКІМШІЛЕНДІРУДІҢ ТИІМДІЛІГІН ТАЛДАУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ.....	298
З.О. Иманбаева, К.Б. Сатымбекова, Б.И. Сатенов, З.А. Бигельдиева, А.Ж. Зейнуллина ӘЛЕУМЕТТІК ШЫҒЫНДАРДЫ ЕСЕПКЕ АЛУ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ МЕМЛЕКЕТТІҢ ДАМУ ЖАҒДАЙЫНДА ТАЛДАУ.....	308
А.С. Кадырова, Н.Б. Давлетбаева, Ж.А. Бабажанова, М.С. Толысбаева, Е.А. Богданова ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ӨНЕРКӘСІБІНІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ДАМУ.....	322
Б.С. Корабаев, Г.Д. Аманова, Г.Ж. Жумабекова, А.И. Естурлиева, Г.К. Исина ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ШЫҒЫНДАР ЕСЕБІ МЕН ТАЛДАУДЫ ДАМУДАҒЫ ЖАҢА АҚПАРАТТЫҚ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖҮЙЕЛЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	339

М.З. Қажыкен, З.Т. Сатпаева ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТҰТЫНУ СЕБЕТІНЕ ТАЛДАУ.....	359
Д.О. Қалдыбаева, Б.К. Исаева, Л.М. Шаяхметова ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АГРАРЛЫҚ САЛАСЫНА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЕНГІЗУ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ.....	374
С.Д. Мамбетова, Г.Д. Аманова, К.Ж. Сәдуақасова, Б.С. Қорабаев САЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРІНЕ ЭЛЕКТРОНДЫҚ КОММЕРЦИЯНЫҢ БИЗНЕС-МОДЕЛЬДЕРІНІҢ ӘСЕРІ.....	389
М.Б. Молдажанов, М.А. Баяндин, З.А. Арынова, Б. Қуантқан, Т.В. Діба ҚОНАҚҮЙ ҰЙЫМДАРДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУЫН МОДЕЛДЕРДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ТӘСІЛДЕРІ.....	401
Ә.Ж. Сапарбаев, Е.Е. Гриднева, Г.Ш. Қалиақпарова, К.Ш. Сыздыкова, К.С. Алпысбаев «ЖАСЫЛ» ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ РЕСУРСТАРДЫ ҰТЫМДЫ ПАЙДАЛАНУ ЕЛДІҢ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІНІҢ БОЛАШАҒЫ РЕТІНДЕ.....	411
Р.Б. Сартова, Ж.А. Бабажанова, М.А. Жолаева, М.С. Толысбаева, А.Б. Тасмағанбетов АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ЕҢБЕК РЕСУРСТАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	425

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

Э.А. Абдыкеримова, А.Б. Туркменбаев, Б.У. Куанбаева, Г.Р. Кошанова КЕЙС-ТЕХНОЛОГИИ - СОВРЕМЕННАЯ ФОРМА КОНТРОЛЯ И ОЦЕНКИ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ.....	5
Г. Акан, С.К. Рахимжанова, С.К. Серикова ФОРМИРОВАНИЕ ДОБРОДЕТЕЛЬНЫХ ХАРАКТЕРОВ У СТУДЕНТОВ ПУТЕМ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ВУЗЕ.....	23
Д.О. Айтенова, А.П. Мынбаева, Д.Н. Байгутова ПРЕПОДАВАНИЕ ЛИТЕРАТУРЫ КАРАХАНСКОЙ ЭПОХИ КАК ОТДЕЛЬНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ.....	37
А.М. Елубай КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ И ВОСПИТАНИЕ: ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ О ЖЕНЩИНЕ НА КАЗАХСКОМ И ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКАХ.....	45
Ф.М. Ержанова, Ж.Б. Ибраева, С.К. Серикова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ФОРМ И МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО.....	61
Д.Б. Ешенкулова, С.Е. Манабаева, Г.А. Омарова, Г.Б. Мауленбердиева, А.Б. Сикимбаева ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К УПРАВЛЕНИЮ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ СТАРШЕКЛАССНИКОВ.....	72
С.Е. Жильгельдинов, Н.Б. Шамуратова, А.К. Кенжебаева, Н.К. Тулемисова, Б.К. Сулейменова, Р.Б. Курманалинова ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК НОВАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПРАКТИКА.....	87
Ж. Изгаева, З. Смаилова, Г. Баусариева, С. Тлеубай, А. Касымбекова ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ НУЛЕВОЙ ФОРМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА.....	98

А.Б. Керимбердина, А.К. Садвакасова, Н.К. Наурызова ПРАКТИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ ОБРАБОТКИ ДАННЫХ В ИСКУССТВЕННЫХ НЕЙРОННЫХ СЕТЯХ.....	111
Ж.Б. Кдыралиева, Г.С. Балтабаева, İsmet Çetin, Ж. Ерахметқызы ОСНОВЫ ЛИТЕРАТУРНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ.....	120
Э.К. Куандықова, Ш.Ш. Карбаева, А.Қ. Зиявдинова МЕТОДИКА ИЗУЧЕНИЯ ГЕОГРАФИИ.....	130
Г.Т. Курбанкулова, А.С. Стамбекова ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЦЕННОСТНОЙ ОРИЕНТАЦИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	141
А.К. Мамбеталиева, А.Т. Туралбаева ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕМЕНТОВ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА БУДУЩИМИ УЧИТЕЛЯМИ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ.....	155
М.Е. Рахметов, А.К. Садвакасова ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПЛАТФОРМА С ЭЛЕМЕНТАМИ ДИСТАНЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ КАЗАХСТАНА: ВОЗМОЖНОСТИ И ПРЕИМУЩЕСТВА.....	166
Б.К. Сансызбаева, Ж.Н. Бисенбаева, Н.С. Ашимова, А. Туреханова, С. Рахимжанова КРЕАТИВНО-КОГНИТИВНЫЙ ПОДХОД КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ЛИНГВОМЕТОДИЧЕСКОЙ РЕФЛЕКСИИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	175
Б. Хасен, Ж. Жумабаева ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СООТВЕТСТВИЯ УЧЕБНИКОВ ПО ПРЕДМЕТУ «МУЗЫКА» ДЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ВОЗРАСТНЫМ ОСОБЕННОСТЯМ УЧАЩИХСЯ.....	189
А.К. Шашаев, А.А. МаксUTOва, Р.Ж. Мрзабаева, Г.С. Махарова, М. Бақытқызы, Г.К. Шашаева ПРОСВЕТИТЕЛЬСКО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ.....	200

ЭКОНОМИКА

- Ж.С. Абдрахманова, А.Б. Моттаева, А.С. Бухатова, С.С. Ургушева**
ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЦИФРОВИЗАЦИИ РЫНКА МЕДИЦИНСКИХ
УСЛУГ ПО ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ.....215
- Л.О. Абылкасимова**
ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ.....229
- Г.И. Ахметова, З.О. Иманбаева, Ж.Қ. Басшиева, Б.Б. Дуйсенбаева,
Ш.Т. Нурғалиева**
РАЗВИТИЕ КЛАСТЕРНОГО УПРАВЛЕНИЯ В ЖИВОТНОВОДСТВЕ
АКТЮБИНСКОГО РЕГИОНА.....242
- Г.Ж. Байбосынова, Б.О. Казыбаев, А.А. Адешова, С.А. Абилдаханова,
А.Р. Калымбетова**
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ КОРПОРАТИВНОГО
УПРАВЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ.....256
- А. Бердибекова, Л.М. Муталиева, Л.М. Шаяхметова**
АНАЛИЗ КОНЪЮНКТУРЫ ВНУТРЕННЕГО ТУРИСТСКОГО РЫНКА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....271
- С.Т. Дошманова, Б.М. Таскарина, М.А. Тлеубергенова, Б.Ж. Болатова,
А.М. Сапарғали**
АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ НАУКИ В КАЗАХСТАНЕ
И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА НАЦИОНАЛЬНУЮ ЭКОНОМИКУ.....282
- А.О. Жагышарова, Ж.У. Тулегенова, Д.М. Мухияева, Г.К. Бекбусинова,
Г.Б. Алина**
АНАЛИЗ И ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ НАЛОГОВОГО
АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В ПЕРИОД КРИЗИСА COVID.....298
- З.О. Иманбаева, К.Б. Сатымбекова, Б.И. Сатенов, З.А. Бигельдиева,
А.Ж. Зейнуллина**
УЧЕТ СОЦИАЛЬНЫХ ИЗДЕРЖЕК И ИХ АНАЛИЗ В УСЛОВИЯХ
РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА.....308
- А.С. Кадырова, Н.Б. Давлетбаева, Ж.А. Бабажанова, М.С. Толысбаева,
Е.А. Богданова**
РАЗВИТИЕ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОМЫШЛЕННОСТИ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....322

- Б.С. Корабаев, Г.Д. Аманова, Г.Ж. Жумабекова, А.И. Естурлиева, Г.К. Исина**
ФОРМИРОВАНИЕ НОВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ В РАЗВИТИИ УЧЕТА И АНАЛИЗА ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ЗАТРАТ.....339
- М.З. Кажыкен, З.Т. Сатпаева**
АНАЛИЗ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КОРЗИНЫ В КАЗАХСТАНЕ.....359
- Д.О. Калдыбаева, Б.К. Исаева, Л.М. Шаяхметова**
ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В АГРАРНУЮ ОТРАСЛЬ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....374
- С.Д. Мамбетова, Г.Д. Аманова, К.Ж. Садуакасова, Б.С. Корабаев**
ВЛИЯНИЕ БИЗНЕС-МОДЕЛЕЙ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ НА НАЛОГОВЫЕ РИСКИ.....389
- М.Б. Молдажанов, М.А. Баяндин, З.А. Арынова, Б. Куанткан, Т.В. Диба**
МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К МОДЕЛИРОВАНИЮ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ГОСТИНИЧНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ.....401
- А.Д. Сапарбаев, Е.Е. Гриднева, Г.Ш. Калиакпарова, К.Ш. Сыздыкова, К.С. Алпысбаев**
«ЗЕЛЁНАЯ» ЭКОНОМИКА И РАЦИОНАЛЬНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РЕСУРСОВ КАК ПЕРСПЕКТИВА ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ.....411
- Р.Б. Сартова, Ж.А. Бабажанова, М.А. Жолаева, М.С. Толысбаева, А.Б. Тасмаганбетов**
ЭФФЕКТИВНОСТЬ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ.....425

CONTENTS
PEDAGOGY

E. Abdykerimova, A. Turkmenbaev, B. Kuanbayeva, G. Kochanova CASE TECHNOLOGIES AS A MODERN FORM OF MONITORING AND EVALUATION OF PUPILS ACADEMIC ACHIEVEMENTS.....	5
G. Akhan, S. Rakhimzhanova, S. Serikova FORMATION OF VIRTUE CHARACTERS IN STUDENTS THROUGH TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	23
D. Aitenova, A. Mynbaeva, D. Baigutova TEACHING THE LITERATURE OF THE KARAKHAN ERA AS A SEPARATE DISCIPLINE.....	37
A.M. Elubay CONCEPTUAL EDUCATION AND UPBRINGING: PROVERBS AND SAYINGS ABOUT A WOMAN IN KAZAKH AND TURKISH.....	45
F. Yerzhanova, Zh. Ibrayeva, S. Serikova THE USE OF ACTIVE FORMS AND TEACHING METHODS AT THE LESSONS OF THE RUSSIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE.....	61
D.B. Yeshenkulova, S.E. Manabaeva, G.A. Omarova, G.B. Maulenberdieva, A.B. Sikimbayeva FORMATION OF THE READINESS OF FUTURE TEACHERS TO MANAGE INDEPENDENT LEARNING ACTIVITIES OF MAJOR GRADE STUDENTS.....	72
S.E. Zhilgeldinov, N.B. Shamuratova, A.K. Kenzhebayeva, N.K. Tulemisova, B.K. Suleimenova, R.B. Kurmanalinova DISTANCE LEARNING AS A NEW EDUCATIONAL PRACTICE.....	87
Zh. Iztayeva, Z.Smailova, G. Baussariyeva, S. Tleubay, A. Kassymbekova EFFICIENCY OF USING INFORMATION TECHNOLOGIES IN TEACHING THE ZERO FORM IN THE KAZAKH LANGUAGE.....	98
A. Kerimberdina, A. Sadvakassova, N. Nauryzova EXPERIMENTAL AREAS OF DATA PROCESSING IN ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS.....	111

ZH.B. Kdyralieva, G.S. Baltabayeva, İsmet Çetin, ZH. Erakhmetova
FUNDAMENTALS OF LITERARY PEDAGOGICAL TECHNOLOGY.....120

E.K. Kuandykova, Sh.Sh. Karbaeva, A.K. Ziyavdinova
METHODOLOGY FOR STUDYING GEOGRAPHY.....130

G.T. Kurbankulova, A.S. Stambekova
OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF NATIONAL VALUE
ORIENTATION OF FUTURE PRIMARY EDUCATION TEACHERS.....141

A.K. Mambetalieva, A.T. Turalbayeva
THE IMPORTANCE OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE ELEMENTS
BY FUTURE PRIMARY EDUCATION TEACHERS.....155

M.E. Rakhmetov, A.K. Sadvakassova
EDUCATIONAL PLATFORM WITH ELEMENTS OF DISTANCE LEARNING
TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS
OF KAZAKHSTAN: FEATURES AND BENEFITS.....166

**B. Sansyzbayeva, Zh. Bissenbayeva, N. Ashimova, A. Turekhanova,
S. Rakhimzhanova**
CREATIVE-COGNITIVE APPROACH AS A METHODOLOGICAL BASIS
FOR THE FORMATION OF LINGUISTIC AND METHODOLOGICAL
REFLECTION IN FUTURE TEACHERS OF THE ENGLISH
LANGUAGE.....175

B. Hasen, Zh. Zhumabayeva
CORRESPONDENCE OF "MUSIC" TEXTBOOKS FOR PRIMARY SCHOOL
TO STUDENTS' AGE CHARACTERISTICS FROM A PSYCHOLINGUISTIC
POINT OF VIEW.....189

**A.K. Shashaev, A.A. Maksutova, R.Zh. Mirzabekova, G.S. Makharova,
M. Bakhytkyzy, G.K. Shashayeva**
EDUCATIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF THE KAZAKH
INTELLIGENTSIA.....200

EKONOMICS

Zh.S. Abdrakhmanova, A.B. Mottayeva, A.S. Bukhatova, S.S. Urgusheva
EFFICIENCY OF DIGITALIZATION OF THE MEDICAL SERVICES
MARKET IN THE EAST KAZAKHSTAN REGION.....215

L. Abylkassimova
KEY TRENDS AND PROSPECTS OF ECOLOGICAL TOURISM
DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN.....229

G.I. Akhmetova, Z.O. Imanbaeva, Zh.K. Bashieva, B.B. Duysenbayeva, Sh.T. Nurgalieva DEVELOPMENT OF CLUSTER MANAGEMENT IN ANIMAL HUSBANDRY IN AKTOBE REGION.....	242
G.J. Baybosynova, B.O. Kazybayev, A.A. Adeshova, S.A. Abildakhanova, A.R. Kalymbetova THEORY AND PRACTICE OF CORPORATE GOVERNANCE STRATEGY IMPLEMENTATION IN KAZAKHSTAN.....	256
A. Berdibekova, L.M. Mutalieva, L.M. Shayakhmetova ANALYSIS OF THE CONJUNCTURE OF THE DOMESTIC TOURIST MARKET OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	271
S.T. Doshmanova, B.M. Taskarina, M.A. Tleubergenova, B.Zh. Bolatova, A.M. Sapargali ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF SCIENCE IN KAZAKHSTAN AND ITS IMPACT ON THE NATIONAL ECONOMY.....	282
A.O. Zhagyparova, Zh.U. Tulegenova, D.M. Mukhiyayeva, G.K. Bekbusinova, G. Alina ANALYSIS AND EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF TAX ADMINISTRATION DURING THE CRISIS COVID.....	298
Z.O. Imanbayeva, K. Satymbekova, B. Satenov, Z. Bigeldiyeva, A. Zeinullina ACCOUNTING FOR SOCIAL COSTS AND THEIR ANALYSIS IN THE CONDITIONS OF STATE DEVELOPMENT.....	308
A. Kadyrova, N. Davletbayeva, Z. Babazhanova, M. Tolysbayeva, Y. Bogdanova DEVELOPMENT OF THE INNOVATIVE POTENTIAL OF THE INDUSTRY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	322
B.S. Korabaev, G.D. Amanova, G.Zh. Zhumabekova, A.I. Yesturliyeva, G.K. Isina FORMATION OF NEW INFORMATION ECONOMIC SYSTEMS IN THE DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL COST ACCOUNTING AND ANALYSIS.....	339
M. Kazhyken, Z. Satpayeva THE ANALYSIS OF THE CONSUMER BASKET IN KAZAKHSTAN.....	359

D.O. Kaldybaeva, B.K. Isaeva, L.M. Shayakhmetova

THE MAIN DIRECTIONS OF ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF THE INTRODUCTION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....374

S.D. Mambetova, G.D. Amanova, K.Zh. Saduakassova, B.S. Korabaev

THE IMPACT OF E-COMMERCE BUSINESS MODELS ON TAX RISKS.....389

M. Moldazhanov, M. Bayandin, Z. Arynova, B. Kuantkan, T. Diba

METHODOLOGICAL APPROACHES TO MODELING THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF HOTEL ORGANIZATIONS.....401

A.D. Saparbayev, Y.E. Gridneva, G.Sh. Kaliakparova, K.Sh. Syzdykova, K.S. Alpysbayev

“GREEN” ECONOMY AND RATIONAL USE OF RESOURCES AS A PROSPECT FOR FOOD SECURITY OF THE COUNTRY.....411

R. Sartova, Z. Babazhanova, M. Zholayeva, M. Tolysbayeva, A. Tasmaganbetov

EFFICIENCY OF LABOR RESOURCES IN AGRICULTURE.....425

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

www: nauka-nanrk.kz

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Директор отдела издания научных журналов НАН РК *А. Ботанқызы*

Заместитель директор отдела издания научных журналов НАН РК *Р. Жәліқызы*

Редакторы: *М.С. Ахметова, Д.С. Аленов*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадырановой*

Подписано в печать 15.12.2022.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

27,5 п.л. Тираж 300. Заказ 6.